

ПРОБЛЕМА ПРИЙНЯТТЯ УЧБОВОЇ СИТУАЦІЇ ДІТЬМИ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

Уведення шкільного навчання з шести років додає особливої актуальності питанню про те, як повинна будуватися освітньо-виховна робота з дітьми старшого дошкільного віку.

Успішність навчання шестирічного школяра визначається безліччю чинників. У даній статті ми розглядаємо один з основних чинників успішності навчання – інтелектуальна готовність дитини до систематичного навчання. Будучи освітньо-виховним комплексом “Дитячий сад – школа I-III рівня”, ми маємо можливість простежувати шлях розвитку дитини від дошкільного віку до випускних класів школи. Готовність дитини до школи визначається всіма чинниками його розвитку. Особливе місце ми відводимо інтелектуальному розвитку дитини. Інтелектуальна готовність має на увазі “сформованість у шестирічному віці певного комплексу навичок і вмінь, які послужать базою для подальшого розвитку” (Анісімова Т.Б., 2005).

Аналіз результатів навчання першокласників дозволив нам виявити деякі причини неуспішності навчання шестирічок. Серед них найбільш типовою є невміння прийняти учбову ситуацію. Типова учбова ситуація включає заданий зразок, задані умови, які повинні задовольняти підсумковий результат, тобто правильність виконання завдання, дотримання конкретної інструкції (вказівки вихователя - вчителя).

Будь-яку учбову ситуацію, як

показує практика, більшість не тільки 6-, але і 7-літніх дітей сприймають не як учбову, а як практичну. Для них характерна спрямованість на отримання конкретного результату (оцінки), а не на те, щоб чогось навчитися. Однак це вельми широка характеристика. Ми вирішили виявити ставлення дітей до кожного з основних елементів учбової ситуації.

Унаслідок спостереження за дошкільнятами під час занять і першокласниками на уроках, ми дійшли висновку, що прийняття ситуації як учбової більш пов'язано зі ставленням дитини до інструкції. Саме формування ставлення до інтелектуальної діяльності ми розглядаємо як засіб активності дитини по аналізу задачі. Для самої дитини інструкція повинна виступати як засіб орієнтування в інших елементах ситуації. В іншому разі між дитиною і дорослим не можуть встановитися власне учбові відносини.

Гіпотеза нашого дослідження полягала в тому, що для 6-літніх дітей (першокласників) використання інструкції буде більш доступне, якщо почати працювати в цьому напрямі з 5 років, тобто зі старшої групи дитячого саду. Задача дослідження включає в себе перевірку гіпотези, виявлення регулярної ролі зразка, умов та інструкції в діях дошкільнят.

Дослідження проводилося протягом трьох років (перша експериментальна група дітей зараз учиться у 2 класі) на матеріалі конструювання, що є одним з типових

видів діяльності дошкільнят. Конструктивний матеріал використовується не тільки на заняттях, передбачених програмою освітньо-виховної роботи ОНВК "Надія", але й у вільний від занять час.

У першій серії експерименту дітям пропонувалося відтворити інструкції з елементів конструктора ("Лего", "Пластикового конструкторського набору", "Танграма" і т. ін.) за зразком, що пропонується, що стоїть перед дитиною. Умови, яким повинна задовольняти споруда, визначалися її функціональним призначенням. Наприклад: побудувати гараж для машини, що стоїть поруч; будиночок для ляльки. У 1-й серії експерименту додаткових вказівок діти не отримували. У II-й серії експерименту дітям давалася словесна інструкція. Вона містила вказівки на найбільш зручну і раціональну послідовність дій

по збиранню конструкції. Кожна вказівка давалася після виконання попереднього незалежно від правильності виконання.

Таким чином, в експерименті була змодельована структура типової учбової ситуації. Був зразок, що підлягає відтворенню. Вимоги до точності відтворення визначалися заданими умовами. Діти, що формально діяли за словесною інструкцією у другій серії експерименту, були цілком здатні до врахування особливостей зразка й умов рішення задачі в іншій ситуації. Працюючи над завданням без інструкції (1 серія), вони нерідко адекватно враховували і те, й інше.

Кількісні дані, отримані при виконанні завдання в першій і другій серіях дітьми 5 і 6 років, наведені в таблиці. Випробуваних в усіх випадках було по 25 чоловік.

Таблиця

Урахування відзнач. знаком "+"; відсутн. знаком "-"; формальне врахування – літерою "Ф"	Перша серія		Друга серія		
	5-6 років	6-7 років	6 років	7 років	8 років
Зразку	+ 14 - 11	+ 15 - 10	+ 18 - 7	+ 21 - 4	+ 24 - 1
Умови	+ 20 - 5	+ 23 - 2	+ 21 - 4	+ 19 - 6	+ 23 - 2
Інструкції			+ 4 - 12 Ф- 9	+ 11 - 6 Ф -8	+ 12 - 11 Ф - 2

Як видно з таблиці, з віком збільшується кількість дітей, які адекватно відтворюють зразок і в першій і в другій серіях. Дотримання ж умов рішення задачі у семирічних дітей зустрічається навіть трохи рідше, ніж у шестирічних. Більш частим воно стає тільки до кінця першого – початку другого року

навчання. Частота змістовної орієнтації на інструкцію зростає з віком, однак, відмінності між першокласниками і учнями 2-го класу дуже малі. Формально орієнтуються на інструкцію 9 дітей шести років і 8 дітей семи років. До восьми років таку орієнтацію зберегли тільки двоє випробуваних, але більшість інших не

змінили її на змістовну, а просто ігнорували її.

Порівнюючи врахування зразка і умови рішення завдання в першій і другій серіях, можна пересвідчитися в тому, що наявність інструкції, яка задає найбільш зручну послідовність збирання, не тільки не поліпшує, але, навпаки, помітно погіршує результати, що досягаються дітьми 6-7 років. Діючи самостійно, дитина знаходить нехай не оптимальну, але зручну для себе послідовність дій. Слідуючи інструкції, вона повинна здійснювати свої дії в заданій послідовності, яка нерідко суперечить спонтанної, більш природної для неї. У тому випадку, коли вона не в змозі перебудуватися, перед нею відкриваються дві можливості: вона може ігнорувати інструкцію і діяти по-своєму, узгоджуючись при цьому зі зразком і умовою, а може перейти до формальної орієнтації на інструкцію, не звертаючи при цьому уваги на зразок і умову.

Проведене дослідження показало, що значна частина дітей 5-6 років не в змозі адекватно прийняти учбову ситуацію. Її головний компонент - інструкція дорослого, не виступає для них як засіб, що організує та спрямовує власне орієнтування в завданні, яке спонукало б їх до аналізу зразка і співвіднесення його особливостей з отриманими вказівками.

Багато дітей ігнорують інструкцію

і діють самостійно. Інші сприймають її формально як послідовність команд, виконання яких не вимагає яких-небудь самостійних міркувань. У цьому випадку можна говорити про виконавську, а не учбову позицію дитини. Вона, безумовно, не сприяє всьому ходові розумового розвитку, оскільки призводить до бездумного дотримання конкретних вказівок без їх аналізу і співвіднесення з реальними умовами. Дії дитини залишаються несамостійними, пасивними.

У другому класі (до восьми років) формальне ставлення до інструкції зустрічається надто рідко. Однак, і в цей період лише близько половини дітей осмислено керуються вказівками дорослого. Інші просто перестають звертати на них увагу. У цьому випадку активність дитини зберігається, однак, знижується можливість її спрямованого і систематичного навчання нових знань, способів дії. Фактично дитина залишається один на один з поставленою задачею.

Виявлені особливості ставлення дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку до учбової ситуації свідчать про необхідність цілеспрямованого формування вже в старших групах дитячого саду змістовного ставлення до інструкцій дорослого. Воно дозволить попередити формальне засвоєння знань, що є однією з серйозних причин неуспішності навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давідов В.В. Содержание и структура учебной деятельности школьников // Формирование учебной деятельности школьников. – М., 2002. – С. 10-21.
2. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. – М., 1997.
3. Цибух Л.Н., Чебыкин А.Я. Диагностика и коррекция мышления у развивающейся личности. Изд-во ЮНЦ АПН Украины. – Одесса, 2002.

Подано до редакції 07.03.08